

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 338.246:620.9 (477)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОСНОВНИЙ НАПРЯМОК ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВИ

Горіна Г.О., к.е.н.

*Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

Досліджено основні реальні та потенційні загрози енергетичної безпеки України та розглянуто основні принципи її забезпечення. Визначено основні напрями державної політики у сфері забезпечення енергетичної безпеки України. Розглянуто основні нормативно-правові акти, які регулюють питання національної та енергетичної безпеки держави. Визначено необхідність формування єдиного паливно-енергетичного балансу і проведення систематичного моніторингу відповідних показників з метою оптимізації цього балансу. Здійснено аналіз паливно-енергетичного комплексу держави та зовнішньої торгівлі України основними видами енергетичних матеріалів. Проаналізовано видобуток основних видів енергетичних матеріалів та обсяги реалізованої продукції добувної промисловості.

Ключові слова: енергетична безпека, енергетичний потенціал, паливно-енергетичний комплекс, енергетичні матеріали, зовнішня торгівля.

The main threats of the country's energy security are define. The main directions of guaranteeing of the country's energy security are considered. The basic regulations that govern the national and energy security are considered. The need for the formation of an energy balance and the systematic monitoring of relevant parameters in order to optimize this balance are determined. The Ukrainian fuel-energy complex and foreign commerce of energy material are analyzed. The production of main energy materials and volumes of sales mining industry were analyzed.

Keywords: energy security, energy potential, fuel-energy complex, energy material, external trade.

Актуальність проблеми. Головними пріоритетними функціями

зовнішньої політики України та неодмінною умовою успішної реалізації Україною своїх можливостей є її активне і повномасштабне входження до світового співтовариства. З огляду на своє геополітичне становище, культурні традиції, багаті природні ресурси, потужний економічний, історичний досвід, науково-технічну та інтелектуальну базу Україна володіє значним енергетичним потенціалом. Неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їх постачання та відсутність активної політики енергозбереження, створюють значну загрозу енергетичній безпеці держави. Відповідно до найважливіших загальнонаціональних інтересів та завдань України є забезпечення енергетичної безпеки держави.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питанням міжнародного готельного бізнесу присвятили праці такі провідні вітчизняні та зарубіжні вчені: Ю. Архангельський, З. Варналій, Г. Вороновський, В. Геєць, М. Гончар, Л. Гончаренка, Г. Єпішенкова, Б. Кваснюк, М. Кулик, В. Крюкова, В. Маршака, І. Недін, С. Ткаченко та ін. Разом із тим, незважаючи на значну увагу до проблем забезпечення енергетичної безпеки, крім того, чимало питань в сучасних умовах як теоретичного, так і прикладного характеру лишаються недостатньо дослідженими. Усе вищезазначене обумовило вибір теми роботи, визначило її мету та зміст.

Метою роботи є обґрунтування напрямів підвищення ефективності забезпечення енергетичної безпеки держави.

Викладення основного матеріалу досліджень. В умовах глобалізації та інтернаціоналізації господарського життя енергетична безпека перейшла державні кордони і набула чітко вираженого міжнародного аспекту. Вона набирає все більшої ваги та значення в розробці зовнішньоекономічної політики країн світу. Гордієнко В.П. та Гончарова М.Л. стверджують, що «енергетична безпека держави передбачає такий стан економіки, який забезпечує захищеність національних інтересів у енергетичній сфері від наявних і потенційних загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, дає змогу задовольняти реальні потреби в паливно-енергетичних ресурсах для забезпечення життєдіяльності населення та надійного функціонування національної економіки...» [1, с. 34].

Вірним на нашу думку є твердження Сабадаш В.В., що «Енергетична безпека держави є ключовим імперативом загальнонаціональної

економічної безпекової системи» [2, с. 52]. Отже, енергетична безпека України є важливим напрямом державної політики з питань національної безпеки, правові основи якої сформульовані у документах: Законі України „Про основи національної безпеки України” від 19.06.2003 р. [3], Указі Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України» від 08.06.2012 р. [4].

Забезпечення енергетичної безпеки на основі сталого формування, функціонування і розвитку паливно-енергетичного комплексу, в тому числі послідовного проведення політики енергозбереження та диверсифікації джерел енергозабезпечення повинно стати основними принципами забезпечення національної безпеки держави. На сьогоднішній день загрози енергетичній безпеці визначені державою і наведені в Указі Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України» від 08.06.2012 № 389/2012 [4] та в Указі Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 грудня 2005 року “Про стан енергетичної безпеки України та основні засади державної політики у сфері її забезпечення” від 27.12.2005 № 1863/2005 [5]. Так, згідно Стратегії національної безпеки України на сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами енергетичній безпеці України, стабільності суспільства в цій сфері вважаються: надмірна залежність від імпорту енергоносіїв, невирішені проблеми диверсифікації джерел і маршрутів їх постачання, недостатнє використання власного енергетичного потенціалу; низька ефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, відносно повільні темпи впровадження новітніх технологій; недостатня реалізація енерготранзитного потенціалу та інтеграція України в європейський енергетичний ринок; відсутність зведеного енергетичного балансу держави [4].

Разом з тим, в Указі Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 грудня 2005 року “Про стан енергетичної безпеки України та основні засади державної політики у сфері її забезпечення” визначено, що головними загрозами енергетичній безпеці України на сучасному етапі є:

- відсутність довгострокової науково обґрунтованої стратегії розвитку паливно-енергетичного комплексу;
- надмірна енергоємність економіки, неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, нераціональна структура паливно-енергетичного комплексу держави;
- неефективність політики енергозбереження;
- руйнація науково-технологічного потенціалу паливно-енергетичного комплексу та низька інноваційна активність енергетичних підприємств;
- надмірна залежність економіки України від зовнішніх монопольних джерел постачання паливно-енергетичних ресурсів, відсутність суттєвих позитивних зрушень у диверсифікації джерел енергопостачання;
- невідповідність цінової та тарифної політики умовам постійного зростання світових цін на енергоносії;
- високий рівень зношеності основних виробничих фондів підприємств паливно-енергетичного комплексу, що спричиняє надмірне споживання енергоресурсів та створює передумови для техногенних катастроф;
- платіжна криза та незадовільний фінансовий стан підприємств паливно-енергетичного комплексу;
- непослідовність ринкових перетворень, нерозвиненість ринку паливно-енергетичних ресурсів та його інфраструктури, неефективність системи управління паливно-енергетичним комплексом, насамперед корпоративними частками держави у статутних фондах його підприємств;
- відсутність належних державних резервів паливно-енергетичних ресурсів;
- тіньовий перерозподіл прав власності, тінізація обігу фінансових та матеріально-технічних ресурсів у паливно-енергетичному комплексі.

Основним напрямом державної політики у сфері забезпечення енергетичної безпеки України є формування єдиного паливно-енергетичного балансу і проведення систематичного моніторингу відповідних показників з метою оптимізації цього балансу [5].

Згідно Методологічним положення із формування енергетичного балансу, які були розроблені Державним комітетом статистики України, енергетичний баланс держави – це система показників, що відображає повну кількісну відповідність між надходженням і використанням усіх джерел енергії в економіці в цілому або в окремих її складових [6].

Енергетичний баланс є основою взаємоузгодженої та прозорої системи обліку виробництва (добування), надходження, транспортування, зберігання, розподілу та споживання (використання) енергоресурсів (включаючи витрати та втрати при їх транспортуванні, перетворення, зберігання і залишки) для обґрунтованого прийняття рішень під час формування і реалізації ефективної державної політики для задоволення потреб національної економіки в паливно-енергетичних ресурсах [7].

Енергетична безпека України займає важливе значення у зовнішньоекономічній політики, адже історично склалося так, що на її території розміщено значну кількість енергомістких підприємств та енергогенеруючих потужностей. Підприємствами паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) України у 2011 р. було видобуто 62,7 млн. т. вугілля, що на 4,8% більше ніж у 2003 р. (рис. 1).

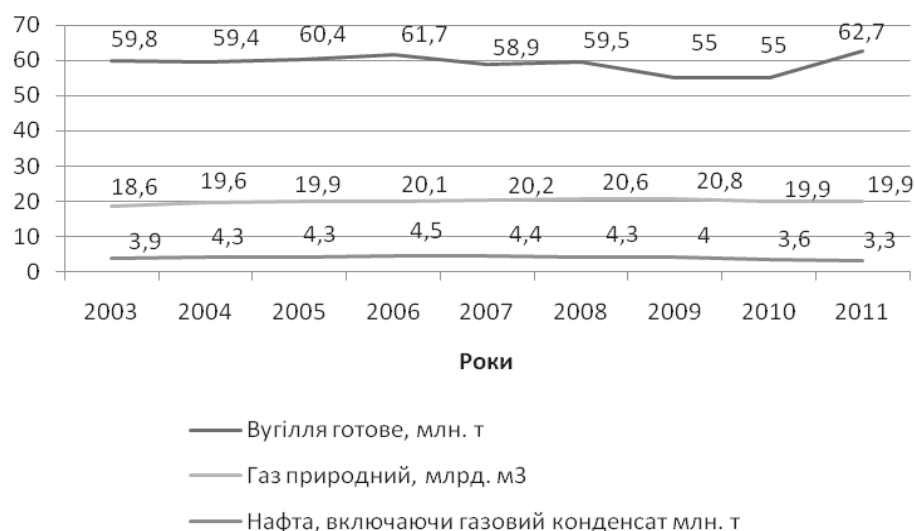

Рис. 1. Видобуток (випуск) основних видів енергетичних матеріалів, 2003-2011 рр. Складено на основі даних джерела [8]

В Україні, традиційно, найбільша частка видобутих енергетичних матеріалів припадає на вугілля. Так, у 2011 р. вугілля було видобуто на 317% більше ніж газу природного, та на 1800% більше ніж нафти. Загалом підприємства паливно-енергетичного комплексу протягом аналізованого періоду демонструють стабільні об'єми видобутих енер-

гетичних матеріалів. Разом з тим, спостерігається стійка і послідовна динаміка збільшення обсягів реалізації паливно-енергетичних корисних копалин (рис.2).

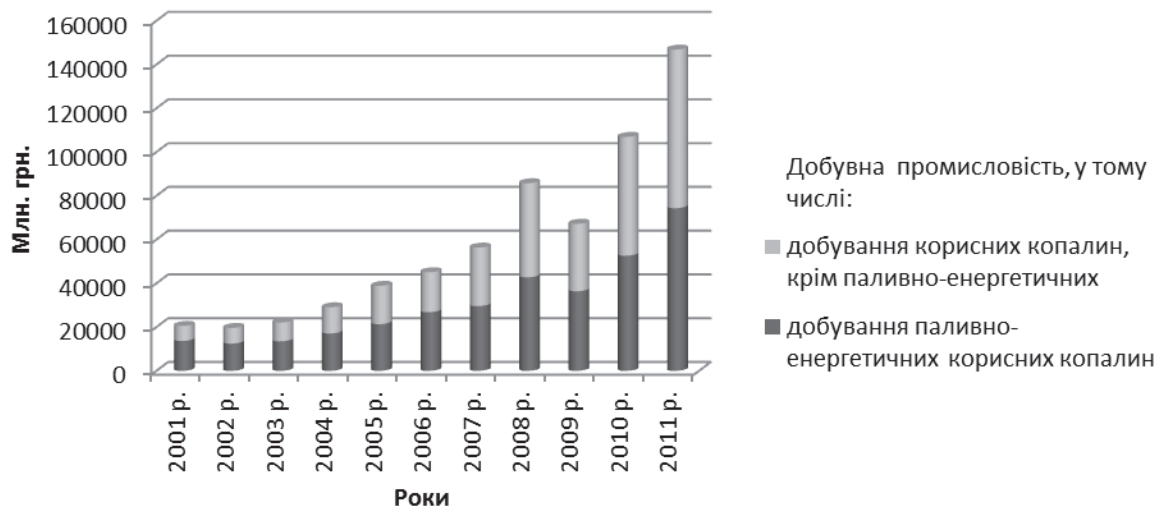

Рис. 2 Обсяги реалізованої продукції добувної промисловості за 2001-2011 роки (млн.грн.)

Складено на основі даних джерела [8]

Таблиця 1. Електробаланс України, (млн.кВт)

	2001 рік	2005 рік	Темп росту	2007 рік	Темп росту	2008 рік	Темп росту	2009 рік	Темп росту	2010 рік	Темп росту
Вироблено електроенергії	173	186,1	7,57	196,3	5,48	192,6	-1,88	173,6	-9,87	188,8	8,76
Одержано електроенергії з-за меж України	2,1	1,7	-19,0	3,4	100	2,1	-38,2	1,4	-33,3	1,9	35,71
Спожито електроенергії:											
підприємствами добувної, переробної промисловості; підприємствами будівництва	91,1	101,1	10,98	105,8	4,65	100,7	-4,82	85,4	-15,1	94,3	10,42
підприємствами с/г, мисливства, лісового господарства та рибальства	4,2	3,3	-21,4	3,3	0,00	3,2	-3,03	3,2	0,00	3,3	3,12
підприємствами транспорту та зв'язку	8,7	9,5	9,20	10,5	10,53	10,7	1,90	9,1	-14,9	10,3	13,19
підприємствами інших видів діяльності	10,2	12,9	26,47	16,2	25,58	17,8	9,88	17,5	-1,69	18,3	4,57

Складено та розраховано на основі джерела [8]

З 2001 по 2011 рр. обсяги реалізації паливно-енергетичних корисних

копалин збільшилися на 60660 млн. грн. (443,60%), що є результатом зростання ціни, збільшення споживання електроенергії підприємствами добувної, переробної промисловості; підприємствами будівництва; підприємствами транспорту та зв'язку; підприємствами інших видів діяльності; населенням (табл. 1).

Станом на 2010 р. електробаланс України є позитивним, об'єм виробленої електроенергії перевищує об'єм одержаної електроенергії з-за меж України на 186,9 млн.кВт. За аналізований період (2001-2010 рр.) спостерігається незначне збільшення об'ємів електроенергії виробленої в державі - на 9,1%, та зменшення електроенергії одержаної з-за меж України – на 9,5%. У структурі споживання електроенергії традиційно найбільші об'єми використовують підприємства добувної, переробної промисловості та підприємства будівництва, найменші об'єми - підприємства с/г, мисливства, лісового господарства та рибальства. У структурі експорту основних видів енергетичних матеріалів традиційно переважає кам'яне вугілля, демонструючи стабільне збільшення грошових надходжень від нього, разом з тим, спостерігається негативна тенденція зниження об'ємів експортованої нафти сирової (включаючи газовий конденсат) та газу природного (табл. 2).

Таблиця 2. Зовнішня торгівля України основними видами енергетичних матеріалів

Назва товарів	2001р.	2006р.	Темп росту	2008р.	Темп росту	2009р.	Темп росту	2010р.	Темп росту	2011р.	Темп росту
Експорт, тис.дол. США											
кам'яне вугілля	110,85	207,12	86,8	554,33	167,6	346,42	-37,5	563,05	62,5	775,09	37,6
нафта сира (включаючи газовий конденсат)	13,908	61,906	345,1	7,624	-87,6	2,37	-68,9	0	-100	0	-
газ природний	78,693	0,898	-98,8	2,079	131,5	1,823	-12,3	2,023	10,9	0	-100
Імпорт, тис.дол. США											
кам'яне вугілля	287,97	760,55	164,11	2133,1	180,48	795,09	-62,73	1781,3	124,05	2760,8	54,99
нафта сира (включаючи газовий конденсат)	2105,3	4403,6	109,17	4513,6	2,50	2989,6	-33,76	4171,2	39,52	4272,3	2,42
газ природний	3287,8	4769,4	45,06	9438,8	97,90	7979,3	-15,46	9392,9	17,72	14046	49,54

Складено та розраховано на основі джерела [8]

У 2011 р. імпорт кам'яного вугілля перевищив експорт на 1985,71 тис. дол. США, нафти сирової (включаючи газовий конденсат) на 4272,3 тис. дол. США, газу природного на 14046 тис. дол. США. Це свідчить про надмірну залежність економіки країни від зовнішніх джерел постачання паливно-енергетичних ресурсів, відсутність належних державних резервів паливно-енергетичних ресурсів; нерозвиненість ринку паливно-енергетичних ресурсів та його інфраструктури тощо. З огляду на зазначене можна зробити висновок, що нинішній рівень енергетичної безпеки України за її складовими є незадовільним. Необхідні якісні перетворення в енергетичному комплексі національної економіки.

Основні напрями державної політики у сфері забезпечення енергетичної безпеки України та план заходів щодо забезпечення енергетичної безпеки України були визначені у Указі Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 грудня 2005 року “Про стан енергетичної безпеки України та основні засади державної політики у сфері її забезпечення” від 27.12.2005 № 1863/2005.

Висновки. Глобальний характер забезпечення енергетичної безпеки світової спільноти вимагає погоджених дій як окремих країн у напрямку сталого формування, функціонування і розвитку паливно-енергетичного комплексу так і розробку концепції ефективного використання енергоресурсів планети. Здійснений аналіз паливно-енергетичного комплексу держави та зовнішньої торгівлі України основними видами енергетичних матеріалів свідчить, що обсяги реалізованої продукції добувної промисловості за 2001-2011 роки стабільно збільшуються. Разом з тим, забезпечення держави енергоресурсами для реалізації відтворювальних процесів у національній економіці, що гарантують її життєдіяльність, забезпечення енергетичними ресурсами потреб населення в об'єктивно необхідних обсягах, здійснюються, переважно, за рахунок імпорту енергетичних матеріалів. Отже, необхідні якісні перетворення в енергетичному комплексі національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гордієнко, В.П. та Гончарова М.Л. Енергетична складова в системі економічної безпеки України [Текст] / В.П. Гордієнко, М.Л. Гончарова // Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2012. - №4 (30). – С. 33-36.

2. Сабадаш, В.В. Енергетична безпека України: конфліктність геополітичного вибору [Текст] / В.В. Сабадаш // Механізм регулювання економіки. – 2011. - №2. – С. 52-59.
3. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 39, ст.351
4. Указі Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України» від 08.06.2012 № 389/20 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389/2012/print1333446942435292>
5. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 грудня 2005 року “Про стан енергетичної безпеки України та основні засади державної політики у сфері її забезпечення” від 27.12.2005 № 1863/2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1863/2005>
6. Методологічні положення із формування енергетичного балансу [Електронний ресурс] // К.: Державний комітет статистики України, 2011– Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції формування енергетичного балансу» від 28 листопада 2007 р. № 1058-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058-2007-p>
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>